

УДК 355.48

О.І. Щигло

Науковий центр бойового застосування ракетних військ і артилерії, Суми

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РАДЯНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ ПРОТЯГОМ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

В статті викладені особливості організації управління та зв'язку радянськими військами упродовж першого періоду Великої Вітчизняної війни. Відсутність надійного зв'язку з вищими штабами приводило до того, що з'єднання і частини в перші місяці війни часто діяли розрізнено. Гіркий досвід перших місяців призвів до того, що командири і штаби з'єднань і частин почали практикувати більш сучасні методи управління.

Ключові слова: організація управління, зв'язок, радіозасоби, пункт управління, командний пункт.

Вступ

В сучасних умовах роль військ зв'язку в досягненні постійної бойової готовності збройних сил значно збільшилась, підвищились вимоги до його надійності та достовірності, прихованості та перепускної спроможності. Враховуючи це, необхідно пильно та ретельно вивчати досвід минулих війн, який не втратив значення в наші дні, відповідає вимогам сучасного воєнного мистецтва і дозволяє отримати уроки на майбутнє. При цьому дуже важливо уникнути як сліпого копіювання так і заперечення актуальності досвіду воєнних конфліктів, у тому числі Великої Вітчизняної війни.

Мета цієї статті визначити особливості організації управління та зв'язку радянськими військами в основних операціях проти військ вермахту упродовж першого періоду Великої Вітчизняної війни.

Основна частина

Перший період Великої Вітчизняної війни охоплював літньо-осінню кампанію 1941 р., зимову кампанію 1941-1942 рр. та літньо-осінню кампанію 1942 р. Літньо-осінню кампанію 1941 р. за часом та характером завдань, які вирішувала Червона армія, можна умовно розділити на 3 етапи.

Перший, початковий період війни тривав з 22 червня до середини липня. Основним змістом цього етапу були оборонні операції радянських військ у Прибалтиці, Білорусії та Західній Україні. Командування Червоної армії у ці дні вживало заходи щодо створення нового стратегічного фронту оборони по лінії Псков-Полоцьк-Вітебськ-середня течія р. Дніпро від Орші до Річиці за рахунок військ, які висувалися з глибини (другого стратегічного ешелону).

Другий етап охоплює події, які мали місце на фронті від середини липня до кінця вересня 1941 р. Головне командування Червоної армії зосередило основні зусилля на тому, щоб стабілізувати стратегічний фронт оборони, зупинити наступ противника й зірвати його задум по захопленню життєво важливих районів та центрів Радянського Союзу. На окремих ділянках проведено армійські контрнаступальні операції.

Третій етап тривав від жовтня до початку грудня 1941 р. Основним змістом етапу були бойові дії під Москвою, Тихвіном, Ростовом, у Донбасі та в Криму. Ударні угруповання противника на всіх трьох стратегічних напрямках були розтягнуті на широкому фронті, не мали достатніх резервів, тому втратили свою ударну силу.

Зимова кампанія 1941-1942 рр. позначена контрнаступом Червоної армії під Москвою, Тихвіном, Ростовом та загальним наступом радянських військ, який розгорнувся з початку січня на північно-західному, західному напрямках та під Харковом. Наступальні операції здійснювались у виключно складних умовах. Червона армія перейшла в контрнаступ відразу після довготривалого періоду оборонних бойових дій в умовах відсутності загальної переваги в силах та засобах над противником.

Протягом літньо-осінньої кампанії 1942 р. Червона армія проводила в основному стратегічні оборонні операції. Несприятливою виявилася ситуація на південно-західному напрямі: 8 травня частина сил 11-ої німецької армії перейшла в наступ на Керченському півострові. Радянські війська змушені були залишити півострів. Після 250 днів оборони, 4 липня 1942 р. за наказом радянського командування був залишений Севастополь і весь Крим опинився в руках ворога. Відчутної поразки зазнали війська Південно-Західного фронту, які почали наступальну операцію на Харківському напрямку. Все це призвело до зміни співвідношення сил на користь противника на всьому Південно-Західному напрямку. А в другій половині липня почалися оборонні бої у районі р. Дон та на Північнокавказькому напрямі, що стали складовими частинами Сталінградської битви та битви за Кавказ.

В ході першого періоду удосконалювалась система управління бойовими діями.

23 червня 1941 р. постановою радянського уряду створено Ставку Головного командування. 30 червня 1941 р. прийняте рішення про утворення Державного Комітету Оборони (ДКО). 10 липня 1941 р. Ставка Головного командування була перетворена у Ставку Верховного Головнокомандування.

У перші місяці війни управління військами армій та фронтів, у результаті відсутності досвіду у

командирів і штабів, було недостатньо чітким, що зумовило невдачі радянських військ. Управління військами в цей період базувалось, головним чином, на письмових документах. Особисте спілкування з підлеглими виявилось недостатнім, хоча потреба в ньому відчувалася перш за все в тактичній ланці при організації взаємодії підрозділів на місцевості. Поступово, в міру ускладнення умов підготовки операцій та залучення до них з'єднань і родів військ, особисте спілкування стало і в оперативних інстанціях (в армії та фронті) основним способом передачі рішення командувачів армій та фронтів підлеглим.

Починаючи з літньо-осінньої кампанії 1941 р., з метою надання допомоги підлеглим, перевірки правильності виконання наказів та розпоряджень, вводиться контроль вищих інстанцій над нижчими. Для систематичного інформування Ставки ВГК про діяльність підлеглих та взаємодіючих штабів згідно постанови ДКО від 28 липня 1941 р. створюється інститут офіцерів Генерального штабу (передбачалося створення груп офіцерів на правах відділу з розрахунку: на фронт – 2, армію – 3, дивізію – 2 особи).

На початку війни внаслідок браку часу та досвіду штаби фронтів і армій не встигали готувати всі оперативні документи і змушені були готувати тільки необхідні: короткі міркування про майбутню операцію та оперативні директиви. На підставі директиви командувачі родів військ, начальники тилу та служб віддавали вказівки про бойове застосування родів військ та їх матеріальне забезпечення. Широкого застосування в управлінні військами набули графічні документи та попередні розпорядження.

З метою забезпечення таємності всі накази та розпорядження по підготовці операцій передавалися зазвичай усно, або, в крайньому випадку, офіцерами зв'язку. Заборонялась робота радіозасобів у період перегрупування та зайняття військами вихідного положення. В ході операцій в усіх інстанціях дозволялось використання всіх видів зв'язку з застосуванням переговорних таблиць, кодованих карт і шифру. Але методами прихованого управління військами (ПУВ) достатньою мірою тоді володіли далеко не всі командири. Часті порушення принципів ПУВ були для противника додатковим джерелом отримання важливих розвіданих.

В ході операції командувачі та начальники штабів при особистому спілкуванні та переговорах за допомогою засобів зв'язку почали практикувати постановку виконавцям окремих бойових завдань, які записувалися начальником або офіцером оперативного відділу і потім надсилались у війська у вигляді окремого бойового наказу [1].

В кінці 1941 р. Ставка ВГК вимагала, щоб командувачі фронтів ставили завдання арміям на термін до трьох діб і вказували рубежі, яких мала досягти армія до кінця кожного дня операції. Командувачі армій були зобов'язані ставити військам завдання на кожний день бою. Важливим завданням стала організація пунктів управління, на яких про-

ходила практично вся діяльність командувачів (командирів) і штабів. У кожній ланці, починаючи з полку, передбачалося мати декілька пунктів управління, які створювалися за рахунок ешелонування штатних сил і засобів апарату управління [2].

На початку війни польові управління фронтів і армій розташовувалися в одному пункті управління (ПУ), не ешелоновано, далеко відривалися від військ, втрачаючи зв'язок з ними, а тому нерідко зазнавали ударів з повітря, що приводило до великих втрат. Штаби фронтів часто знаходились на відстані до 400 км від військ, а штаби армій до 50 км. У зв'язку з чисельними випадками втрати управління військами Ставка почала вимагати покращення роботи зв'язку та зміни системи управління. Були введені особисті радіостанції командувачів, які забезпечували їх особистий зв'язок з підлеглими військами, де б вони не знаходились.

Застосування такої техніки дозволяло вирішувати відразу кілька завдань. По-перше, забезпечувався стійкий зв'язок потужною радіостанцією, що мала бортове живлення. По-друге, озброєння і сталевий панцир створювали певний рівень захисту командного складу. Нарешті, по-третє, броневий автомобіль давав можливість маневрувати і керувати під час руху на полі бою чи фронту. З метою максимального наближення ПУ до військ та їх своєчасного переміщення зі складу польового управління почали виділяти оперативну групу, до складу якої входили офіцери штабу та відділів родів військ, які безпосередньо залучалися до управління військами. Надалі ця група створила перший ешелон польового управління. До другого ешелону увійшли управління тилом та інші відділи армійського (фронтного) управління.

В тактичній ланці також вживалися заходи, спрямовані на вдосконалення управління. Досягнути цього вдалось не зразу. Були і помилки, випадки втрати зв'язку, окремі командири і штаби виявили недостатню підготовку до управління військами в складних умовах. Істотно ускладнювала керівництво військами в ході оборонних і наступальних боїв недостатня кількість засобів зв'язку в ланці дивізія – полк – батальйон [3]. Це часто призводило до запізнення з віддачею бойових розпоряджень та доведення їх до військ.

Відсутність надійного зв'язку з вищими штабами приводило до того, що з'єднання і частини в перші місяці війни часто діяли розрізнено. Гіркий досвід перших місяців призвів до того, що командири і штаби з'єднань і частин почали практикувати більш сучасні методи управління. Замість розлогих письмових наказів стали застосовуватись короткі бойові розпорядження, що передавались офіцерами зв'язку. Ці офіцери використовувалися для отримання інформації та контролю за виконанням відданих розпоряджень. Для досягнення кращого контакту з підлеглими командири та начальники штабів почали частіше бути в частинах, на місці вивчати становище, уточнювати або ставити військам бойові завдання та організувати взаємодію.

Віддалення пунктів управління фронту (армії) у перший період війни

	Фронт		Армія	
	Наступ	Оборона	Наступ	Оборона
В початковий період війни (км)				
Польові управління (КП)	150-200	150-250	30-40	40-60
Постачальні відділи та управління	Сумісно з ОГ на віддаленні 2-6 км від КП	Сумісно з ОГ КП	Сумісно з ОГ на віддаленні 2 км від КП	Сумісно з ОГ на віддаленні 4 км від КП
Запасний КП	120-200	200-250	30-40	50-70
В кінці першого періоду війни (км)				
КП (1 ешелон польового управління.)	30-50	70-100	12-15	20-25
ДПУ	25-30	до 60	8-12	20-30
СП	2-3	3-5	1,5-2,5	2-3
2 ешелон польового управління, (тил).	50-80	90-100	25-30	30-40
ЗКП	25-40	100-125	8-12	25-35

В перші місяці війни КП дивізій і полків були занадто віддалені від частин і передових підрозділів. Наприклад, у 70 стрілецькій дивізії під м. Сольци в липні 1941 р. КП дивізії на різних етапах бою перебував на відстані до 12 км від стрілецьких полків першого ешелону. Значний відрив пунктів управління, недостатня кількість засобів зв'язку та відсутність доповіді спричинили до значної втрати часу на відновлення порушеної взаємодії і втрати управління.

Усвідомлення цих недоліків прискорило перегляд системи розміщення пунктів управління. Командні та спостережні пункти були наближені до військ. КП дивізії у вихідному положенні для наступу розміщувався, як правило, на відстані 3...5 км. В обороні КП дивізії знаходився на віддаленні 5...7 км, КП полків – 3...4 км від переднього краю. Спостережні пункти обиралися з розрахунку можливості ведення спостереження за діями дивізії (полку) на напрямку головного удару.

Бойовий досвід першого періоду війни показав недоцільність вимог радянських довоєнних статутів про місце в бою командирів стрілецьких підрозділів. Згідно цих вимог командири взводів повинні були знаходитись в бою попереду своїх підрозділів. В результаті цього війська зазнавали великі втрати в офіцерському складі, що приводило до дезорганізації управління.

І тільки наказом НКО № 306 восени 1942 р. подібна практика була відмінена, що в подальшому було закріплено в Бойовому статуті піхоти.

Висновок

Аналіз джерел показав, що питання вивчення та узагальнення бойового досвіду військ зв'язку не залишилося поза колом інтересів науковців. Не зважаючи на те, що техніка зв'язку та умови її використання сильно змінилися, бойовий досвід воїнів зв'язківців не втратив своєї актуальності. Глибоке знання історії, спадкоємність військових традицій та бойового досвіду допомагає сучасним поколінням військових зв'язківців рухатися вперед, знаходити вірні шляхи рішення сучасних завдань.

Список літератури

1. Войска связи Советской армии. Краткий очерк. - М.: Воениздат, 1948. - С. 77-146.
2. Герасимов Г. Организация и перемещение армейского узла связи // Связь Красной Армии. - 1942. - №4. - С. 4-6.
3. Давиденко Я. Некоторые вопросы обеспечения радиосвязи в дивизии // Связь Красной Армии. - 1945. - №3. - С. 8-9.

Надійшла до редколегії 9.03.2010

Рецензент: д-р військ. наук, проф. Г.А. Дробаха, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ СОВЕТСКИМИ ВОЙСКАМИ В ТЕЧЕНИЕ ПЕРВОГО ПЕРИОДА ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Щигло А.И.

В статье изложены особенности организации управления и связи советскими войсками в течение первого периода Великой Отечественной войны. Отсутствие надежной связи с высшими штабами приводило к тому, что соединения и части в первые месяцы войны часто действовали разрозненно. Горький опыт первых месяцев привел к тому, что командиры и штабы соединений и частей начали практиковать более современные методы управления.

Ключевые слова: организация управления, связь, радиосредства, пункт управления, командный пункт.

FEATURES OF COMMUNICATION AND CONTROL BY SOVIET TROOPS DURING THE FIRST PERIOD OF WWII

Schiglo A.I.

The article stated features of communication and control by Soviet troops during the first period of WWII. Lack of reliable communication with higher headquarters led to that connection and the first months of war have acted separately. Bitter experience has led to the first months that the commanders and staffs connections and parts began to practice more advanced methods of management.

Keywords: management organization, communications, radio equipment, control room, command post.